

07551
1000
IOAN D. FILITTI

AVOCAT
FOST DEPUTAT

DOPLUM

*Popescu 3-a tip
coala a 2-a este*

Adevărul istoric și judecata serioasă

IN

Aprecierea politicei externe a României

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCUREȘTI

ATELIERELE SOCIETĂȚII ANONIME «POPORUL», B-DUL ELISABETA, 27

1916

IOAN D. FILITTI

AVOCAT
FOST DEPUTAT

Adevărul istoric și judecata serioasă

IN

Aprecierea politicei externe a României

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCUREȘTI

ATELIERELE SOCIETĂȚII ANONIME «POPORUL», B-DUL ELISABETA, 27

1916

CUVÂNT ÎNAINTE

Aceste pagini au un caracter susținut de unitate și prezintă cititorului tabloul evenimentelor reale, cu metodă științifică și cu obiectivitate istorică, fără a pierde din vedere interesul adevătat al statului român.

Una din cele mai bune probe ale temeiniciei studiului făcut de autor este constanta și neîntreruptă exactitate a prevederilor.

Se va remarca, în ce se atinge de aceasta, de pildă, capitolele despre frontul balcanic, căci ele învederează pătrunderea spiritului și forța judecăței, prin ajutorul cărora este posibilă intuiția exactă a faptelor.

Cititorii inteligenți, cu mintea curioasă, sinceri și dornici de adevăr, bunii români, vor găsi în prezentul volum o materie bogată de informațiuni, un izvor de gândiri largi și fecunde, o bază solidă pentru determinarea convingerei.

RĂZBOIUL ȘI CULTURA MODERNĂ

Precuvântare

Deși subiectul studiului aparține unui domeniu de cunoștințe mai speciale se cuvine totuși a fi împărtășit tutulor, căci el este de o mare actualitate, și folositor pentru aprecierea dreaptă a judecății fiecăruia.

Am revendicat totdeauna *cu energie* libertatea de cugetare (de atâtea ori în luptă cu pasiunile și patimile de tot felul!). Am revendicat întotdeauna cu *neînfrânt curoj* adevărul curat al convingerilor (contra căruia se ridică *furios* calculul intereselor!)

Le-am revendicat și le revendic, căci fără aceste condițiuni inteligența omului este nedemnă, inițiativa voinței sale periculoasă.

Nimic nu este mai presus de adevăr și realitate; și nimic nu contribuie mai mult a le întuneca decât lipsa de cugetare liberă, lipsa de convingere sinceră și de obiectivitate.

În actualele grave împrejurări mi-am impus tot timpul *calmul judecății*, în stare a distinge direcțiunea cea adevărată a intereselor țarei.

De accia pot face să răsunе glasul conștiinței mele, zicând:

Dacă simt cea mai caldă iubire pentru *Italia* — patria mună a latinității noastre, țara clasică a renașterii spiritului omenesc, templul artei universale.

Dacă am o vie simpatie și resimt o adâncă recunoștință intelectuală pentru geniul francez (unul din mărgăritarele cele mai strălucitoare ale civilizației).

Profesez, însă, respectă înaltei culturi a poporului german și admirația desăvârșită pentru acea *însușire*, de care sunt legate viața omului și progresul, adică *munca, munca neîntreruptă* și cu aspirațiunea ei spre mai bine.

Și sunt pătruns de valoarea apreciațiunei istorice asupra *tendințelor nefaste ale panslavismului triumfător* și ale *imperialismului țarist*.

Patriotismul și conștiința civică mă îndeamnă să-mi rostesc convingerea, și mă încredințează că momentele importante de astăzi ne fac o datorie să păstrăm judecata sănătoasă a lucrurilor, alături de obligațiunile noastre către patrie.

Geneza studiului

Domnul C. Rădulescu-Motru, distinsul director al „*Nouei Reviste Române*” și profesor universitar cu o bogată cultură filozofică, a publicat în No. VVI din 1915 al acelei reviste sub titlul de mai sus un articol, căruia a răspuns publicistul F. Aderca prin articolul „Sunt Germanii barbari?” provocând din partea d-lui C. R.-Motru o ripostă imediată.

Subiectul discutat e foarte interesant, cu deosebire în atmosfera pe care o respirăm în țară.

Am citit și recitit articolele și am găsit serioase obiecțiuni de prezentat. M'am întrebat, totuși, *o mărturisesc*, dacă este utilă dezbaterăa unei chestiuni care aparține mai mult specialității studiilor sociologice pure. Cum, însă, ea atinge de-adreptul clipele din viață, prin care se desfășoară cu atâta intensitate realitatea actuală, mă socotesc îndreptățit a încerca să pătrund adevărul adevărat, într'o formă ușurată de formulele filozofiei savante și cu o noțiune mai clară de cât aceea a concepțiunii generalizatoare abstracte.

T e z a

D. C. R.-Motru constată, dintru început că lumea nu se dumi-rește în fața antinomiei dintre războiul actual și principiile culturii moderne, și arată că lumea are dreptate să vadă aci o mare contradicție, fiindcă războiul este în conflict cu *principiul personalității*, (adică respectul, dreptul și cultul personalității ca factor de progres omenesc) și în conflict cu *principiile de drept și de echitate internațională*, de vreme ce războiul a înlocuit aceste principii cu practica barbariei și a minciunei!

D. C. R.-Motru afirmă că, pentru păstrarea culturii moderne, trebuie găsite *temeiuri mai adânci* decât acelea care culminează în cultul personalității și, pentru a le descoperi, ne dă următoarea interpretare filozofică a lucrurilor:

La baza culturii omenești există două categorii de principii, din care *unele absolute și impuse de natură* (principiile specii omenești), *altele relative și elaborate de rațiune* (principiile de viață ale indivizilor în manifestarea lor economică, politică, științifică și artistică).

Principiile absolute care se impun și asupra cărora voința omului are o *prea mică influență* cer ca o *rasă sau un popor* să trăiască și să se extindă, *chiar cu prețul celor mai mari sacrificii din partea indivizilor*.

Principiile relative sunt armătura protectoare pentru indivizi.

Principiile absolute au în vedere *viața tulpinei*, așa că toate ramurile culturii moderne, (respectul personalității, armonia dintre oameni, tehnica economică a bunului trai etc.) sunt *subordonate* interesului tulpinei (*adică neamului sau rasei*). D-l C. R.-Motru recunoaște, cu această ocazie, *fatalitatea războiului* arătând că motivul acestei necesități a războiului este că actuala cultură a *isvorât din interese și aspirațiuni*

despărțite pe rase și națiuni, fiecare având conștiința trecutului și prezentului său separat; că de aceia există la baza culturii moderne *virtualitatea unui conflict veșnic*, și așa se explică contrastul între frumusețea principiilor din timp de pace și grozăvia faptelor din timpul războiului, obligațiunea pentru individul superior sau pentru o personalitate dezvoltată prin cultură, de a se subordona vieții instinctive; și tot așa se explică *libertatea absolută* pentru neam de-a aprecia dreptul său, independent de legi.

Această discordanță între principiile absolute și cele relative — *citată în tot cursul istoriei*: în cultura veche elină, în cultura română, în cultura medievală — a ajuns astăzi — spune d. C. R.-Motru — să impună în societățile omenești nu numai ca altă dată o dominațiune oligarhică înăuntrul unei națiuni, dar *imperialismul dominator al unui popor întreg*, al unei națiuni stăpânite de instinctul de dominațiune.

Or, imperialismul dominator modern al poporului german întreg este protivnic *naționalismului* (idealul nostru), fiindcă imperialismul aspiră la egemonie peste alte popoare, pe când naționalismul voește tocmai să sustragă popoarele slabe de sub egemonia celor puternici.

În asemenea condițiuni d. C. R.-Motru este de părere că pentru a face cu neputință războiul, și deci pentru a înlătura conflictul dintre naționalități din cauza ambițiunii sau instinctului de dominațiune, trebuie dezvoltată o cultură izvorâtă din *solidaritatea națiunilor* iar nu din rivalitatea lor.

Și atunci, conchide d. C. R.-Motru, întrucât germanii au concepțiunea imperialismului dominator reprezentând prezentul barbar (distrugerea monumentelor vechi și disprețul civilizației streine), și întrucât francezii și englezii, din contra, *vorbesc*¹⁾ de o cultură a umanității, se ridică deasupra interesului propriu pentru a apăra pe acela al umanității și astfel sunt precursorii culturii viitoare, trebuie să dorim victoria acestor aliați fiindcă ei vor reuși să *țârmurească pentru totdeauna imperialismul prin crearea unui drept deasupra naționalităților și cu aceasta deasupra războiului*.

Antiteza

— D. Aderca a dat cam următorul răspuns d-lui C. R. Motru: Cultura modernă e rezultată a forțelor materiale și de aceia nu mint germanii când spun că luptă pentru o cultură.

Evoluțiunea societăților omenești urmează după legi istorice fatale, observate și fixate în sistemul concepțiunii materialiste a școlii moderne istorice.

Aceste societăți au ajuns azi în *faza* numită *capitalistă*, în epoca de lupte între popoarele burgheze pentru preponderența capitalistă.

Germania din cauza pământului ei sărac, a fost mânăată spre

1) Vorbesc dar nu înfăptuiesc. În special exemplul luptei brutale a englezilor contra burilor din Africa este edificat asupra exactei concepțiunii politice a englezilor.

industrie la exces pentru a putea trăi, și odată creată și dezvoltată pe o scară așa de întinsă, vedea amenințată, odată cu ea însăși, viața poporului german din lipsa unui deșeu colonial mai întins.

Germania, observând că pământul s'a împărțit între francezi și englezi, și că Anglia oprește intrarea liberă a mărfurilor germane în colonii, a pornit un război revoluționar de sfărâmarea granițelor vamale, pentru introducerea liberei concurențe: *condiție esențială a dezvoltării societății capitaliste și a evoluției omenirii spre o societate mai perfectă.*

Francezii și englezii *vorbesc* acum de *progres* (pentru al opune ca argument moral contra superiorității militare a germanilor) dar nu l'au observat ei înșiși când au prohibit cu taxe vamale ucigătoare intrarea în colonii a mărfurilor germane.

Progresul omenirii nu poate decurge decât din *luptă între produse*, iar nu prin intervenționalismul colonial care e un privilegiu de natură medievală!

D. C. R.-*Motru* însuși a înțeles deșertăciunea cuvintelor „civilizație, cultură progres, întrebuințate de franco-englezi, în interesul exclusiv al actualei lor dominațiuni prin ajutorul unui *deșeu enorm*, de aceia scrie că, în timpul din urmă, scriitorii francezi și englezi, *vorbesc de concepția unei culturi viitoare.*

D. C. R.-*Motru* crede, în astă privință, că războiul și cultura modernă, care îl justifică, vor dispărea odată cu admiterea solidarității internaționale, statuându-se *un drept al naționalităților.*—Dar d. *Aderca* întrebă cu putere: de ce n'a explicat d. *Motru* înțelesul acestei noțiuni, de ce n'a arătat cum se va stabili un atare drept asupra naționalităților și dacă se va putea găsi o *sanționare alta decât puterea armată a fiecărei națiuni?* Sfârșind d. *Aderca* protestează contra pretențiunii de *legiferare arbitrară*, spre a *orându-i mersul omenirii*, și declară că așteaptă o *cultură viitoare* dintr'o *viitoare organizare a societății.*

Riposta

D. C. R.-*Motru* ripostează scurt:

Recunosc în *concepțiunea materialistă a istoriei* o ipoteză de oarecare *valoare științifică*, deși insuficientă, pentru a explica mersul faptelor istorice, cum ar dovedi însuș faptul că toată lumea se preocupă de cestiunea cine are responsabilitatea războiului, așa că fiecare caută să ascundă lumii adevărata cauzalitate istorică.

Din premiza concepțiunei materialiste a istoriei d. *Aderca* trage concluziile cele mai extreme, când admite că tot ce se petrece istoricește pe lume este rezultatul legii inexorabile a dezvoltării economice, așa că războiul, determinat de această lege, se însoțește de fapte nimicitoare de oameni și de cultură, încât nu putem face nimica contra lor, ci trebuie numai să așteptăm după urma lor ivirea culturii viitoare.

Concepțiunea materialistă a istoriei este o speculațiune teoretică și este absurd ca să fie un criteriu, după care să se decidă existența sau

inexistența oamenilor; după care să se justifice distrugerea vieții și culturii omenești, dintr'o epocă dată:

Știința modernă și cu ea concepțiunea materialistă, fiind creațiuni ale minții omului n'au mijlocul să se fidge deasupra stărei omului. Știința, fiind omenească, omul trebuie să rămână pentru ea un scop iar nu un mijloc.

Critica noastră

Acestea fiind elementele certe ale dezbaterii, *cum ne vom orienta mai bine* pentru a distinge cine are dreptate? Este adevărat că d. R. Motru, cu prudența omului de știință, arată că între d-sa și d. Aderca există o divergență inițială de doctrină și de concepțiune, un punct de vedere deosebit în aplicarea fenomenelor sociale; deaceia critica d-sale se îndreaptă cu deosebire *contra concluziei extreme a doctrinei* aprobată de d. Aderca.

Cu toată această declarațiune d. C. R. Motru exprimă convingerea sa despre superioritatea celeilalte concepțiuni și speră în triumful armatelor anglo-franceze pentru instituirea nouilor temeuri de viață, care să susțină cultura omenească modernă. Prin urmare este îngădnit a repeta întrebarea, *cum ne vom orienta mai bine spre a distinge cine are mai multă dreptate?*

Pentru un subiect prea vast și atât de complicat, cum e în genere orice fenomen social, există o singură metodă de critică utilă: *analizarea de aproape a propozițiunilor prin care se exprimă și se afirmă subiectul.*

Deaceia voi căuta să urmăresc pas cu pas părerile contradictoriilor.

D. Motru, după ce precizează în linii mari conturul filozofic al fenomenelor sociologice, declarând categoric că o cultură omenească se bazează pe două categorii de fenomene, din care *unele absolute* impuse de natură și asupra cărora voința omului are o prea mică influență, *motivează totuș o concluziune în contradicție cu valoarea energetică a principiilor absolute.*

În adevăr, câtă vreme *principiile absolute* cer, — cum spune d-sa — ca o rasă sau un popor să trăiască și să se extindă chiar cu cele mai mari sacrificii din partea indivizilor, așa că toate cuceririle culturii moderne sunt *subordonate rasei sau neamului* — de unde rezultă și conflictul — cum se mai poate atunci vorbi de o solidaritate a națiunilor, care să suprimă rivalitatea dintre popoare, suprimând interesele și aspirațiunile despărțite tocmai pe rase și popoare?

Rezultatul din urmă n'ar însemna o luptă și un triumf contra principiilor absolute, adică o înfrângere a legilor naturii?

Fără îndoială; și nu stă în puterea noastră să înlăturăm natura.

Omul are dreptul la respectul personalității sale; același drept îl are un popor, o rasă: *este o condițiune de viață.*

Omul reprezintă o forță, o energie mai mult sau mai puțin mare,

care se dezvoltă și trebuie, pentru progresul general, să-și dezvolte aptitudinile și calitățile,

Dar precum există la om personalitatea lui individuală, bazată pe aptitudini înăscute sau pe calități dobândite, tot astfel există o individualitate etnică și etică la o națiune.

Între popoare, între rase, există o diversitate pronunțată de însușiri, de predispozițiuni, de tendințe formând *patrimoniile morale și intelectuale distincte*, care nu pot fi suprimate, fiindcă ele sunt sub stăpânirea unor cauze neînălăturabile, (*clima, pământul, mediul, ereditatea, etc.*).

În tot cursul istoriei universale acest adevăr se verifică. *D. Motru* singur recunoaște discordanța dintre principiile impuse de natură (absolute) și cele elaborate de rațiune (relative), în toate culturile omenești din timpurile vechi până astăzi.

Această perpetuă discordanță arată că legea este inexorabilă: de aceea încercarea de a o înfrânge prin voința noastră este o pretențiune irealizabilă, este o prezumpțiune căreia se aplică de minune gândirea profundă a marelui cugetător și scriitor francez *Blaise Pascal*: „Ce este omul în natură? *Un neant față de infinit, un tot față de neant*: între nimic și tot... Omul este trestia cea mai slabă din natură, dar o trestie gânditoare (un-roseau pensant)!”.

I

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Argumentele criticeii noastre

Cel mai înalt concept moral și cea mai nobilă concepțiune de solidaritate omenească sunt reprezentate de religiunea lui *Isus Hristos*, de oarece a propovăduit iubirea de om și de aproape, *aspirațiunea comună a umanității către acelaș ideal superior*; cu un cuvânt *fraternitatea tuturor*.

Și cu toate acestea religia lui Christ a luat *diferite aspecte* și a justificat *mobiluri opuse*, după chipul și asemănarea popoarelor, care au îmbrățișat-o.

În țările latine cu monarhia absolută sau oligarhică cum au fost Franța, Spania, Italia, *catolicismul a devenit o autocrație politică, chiar militară, combativă, torturătoare de suflete și de oameni*.

În țările germane religiunea a devenit o *doctrină filozofică și de liberă cugetare*, prin reforma lui Luther.

În disprețul preceptelor de iubire frățească, de pace omenească, de concordie și de legătură sufletească prin aceiaș eredință, popoarele creștine s'au luptat și se luptă crâncen între ele, și s'au luptat chiar pe tema religioasă (războaiele catolicilor francezi contra hughenotilor, ale catolicilor spanioli contra reformaților; condamnările și torturile inchizitoriale din Italia și Spania, războiul de 30 de ani între lumea catolică și lumea protestantă !)

Așa dar însăși religia creștină, cu toată aspirațiunea comună către acelaș ideal umanitar, nu a fost în stare să armonizeze sufle-

tele popoarelor, să împiedice conflictul intereselor opuse, să suprimе rivalitățile separatiste ale națiunilor. Deci cu ce încredere putem întâmpina următoarea declarațiune de principii a d-lui C. R. Motru :

„Negreșit se poate concepe și ridicarea principiilor relative la rangul unor principii absolute, dar aceasta numai în cazul când se concepe și speța omenească, formând în întregimea ei o singură societate cu interese și aspirațiuni comune“. Cu alte cuvinte când s'ar suprima rasele, popoarele și diferența între națiuni !

D. Motru exprimă aci numai o concepțiune rațională ; d sa imaginează o ipoteză. Ei ! câte admirabile concepțiuni raționale elaborate în sistemele filosofice ale celor mai profunde genii omenești, dela Platon până la Em. Kant nu s'au prăbușit în fața realităților !

Dar când d. Motru spune fără înconjur „Discordanța între principiile absolute și cele relative nu este proprie culturii moderne exclusiv, ci este la baza oricărei culturi omenești“ și deasemenea când adaugă : „Cum se vor întregi culturile variate ale popoarelor ? Este o întrebare ce întrece sfera de interese a fiecărei culturi de până acum, ce presupune o rivalitate eternă“, cum să fie primit argumentul ce invoacă d-sa contra germanilor că ei reprezintă prezentul barbar, fiindcă invoacă cu brutalitatea forței armate (instituție națională în toate statele) dreptul culturii lor naționale ?¹⁾

Alt exemplu covârșitor din istoria universală, și care învederează imposibilitatea suprimării diversității între irase, bpopoare, națiuni, îl găsim în concepțiunea rațională a socialismului internațional.

Iată un ideal comun de solidaritate a tuturor claselor muncitoare și o aspirațiune comună de solidaritate a tutulor popoarelor contra rășboiului. Care sunt, însă, mijloacele de realizare a concepțiunei socialiste ? Ce rezultat au dat ele ? Cruda ironie a soartei omenești ne face să privim spectacolul cel mai contradictor : de o parte sistemele socialiste științifice, preconizând lupta aprigă de clasă fără violență, iar pe de altă parte multimile rășcolind anarhia, practicând sabotagiul, brutalitatea și violența directă contra patronului, contra capitalului etc.

Mai mult decât atât : din momentul declarării rășboiului actual socialistii și muncitorii organizați din statele beligerante participă la încăerările sângeroase cu aceeaș ură de răsă, cu care luptă toate categoriile de cetățeni (burghezi, aristocrați, țărani).

Socialiștii și confederațiunile internaționale oprit-au cumva înfăptuirea planului brutal al Angliei de a sfărâma existența liberă a bu-rilor și de a subjuga republicele sud africane ?

Este de conceput că vreodată o doctrină religioasă, filosofică sau economică va îndupleca mințile englezilor până într'atâta ca dâșșii să renunțe, de bună voe, la interesul lor de dominațiune colonială și maritimă, la ambițiunea lor de egemonie în traficul lumii ?

Chiar evoluțiunea ideei și a doctrinelor socialiste dela comunismul doctrinar al revoluționarilor francezi din 1793 până la perioada modernă a socialismului științific al lui Karl Marx (fondatorul interna-

1) Marea revoluție franceză tot prin forța armelor a voit să impună Europei principiile din declarațiunea drepturilor omului.

ționalei) și până la perioada contemporană a sindicalismului și asociațiilor cooperative — arată deșertăciunea eforturilor de a ne împotrivi legilor naturii *ale diferențierii* speciei omenești pe rase, popoare, națiuni, adică pe aspirațiuni, pe tendințe și *mai ales pe interese economice opuse*. Socialismul din zilele noastre (derivat din socialismul științific al lui Karl Marx) este o organizare națională a forțelor muncitorești în lupta contra capitalismului; însă lupta pentru *problema repartițiunii bunurilor* s'a înlocuit cu lupta pentru *problema producțiunii*, cu scopul ca prin *regularizarea producțiunii* să se garanteze existența și dezvoltarea muncitorimei.

Lupta aceasta este un conflict economic în interiorul fiecărui stat (*eternul conflict care a existat la romani din timpul Grahilor*), și care tinde a se rezolva cât mai mult prin reforme practice și pozitive, în raport apropiat cu situațiunea fiecărei țări.

II

Pe acest teren și în această direcțiune Germania a realizat o imensă operă de reforme economice pentru asigurarea și îmbunătățirea soartei muncitorilor.

Dar traiul și condițiunile de dezvoltare ale muncitorimei germane depind, totuș, de creșterea continuă a industriei intensive și a comerțului mondial german, fiindcă în nici o altă țară civilizată nu s'a realizat în scurt timp un progres mai extraordinar și mai exigent *de debușuri în lumea întreagă*.

Necesitatea imperioasă a debușurilor mondiale este adevărata cauză a activității politico-economice pe care germanii au numit-o *Weltpolitik* sau *Weltwirtschaft*.

De aci, fără îndoială, avântul puternic al marinei de comerț avântul prodigios de industrializare, bazat pe capitalismul solidarizat cu protecțiunea eficace a muncii; de aci politica posesiunilor coloniale în Africa și Asia pentru întemeierea stațiunilor de protecțiunea flotei, apărătoare a vaselor de comerț cu pavilion german; de aci expansiunea colonială pentru dobândirea debușurilor care să consume imensele producțiuni ale industriei germane, hrănitoarea milioanei de muncitori (al căror număr sporește cu excedentul neîntrerupt al populațiunii) și susținătoarea formidabilelor capitaluri ce alimentează mișcarea economică.

De aci crearea companiilor uriașe de navigație (*Norddeutscher Lloyd, Hamburg-America linie, Kosmos, Deutsche Ost Africa linie, Deutsche Australische linie, etc.*); De aci pătrunderea în Asia mică prin obținerea concesiunii de construcție a *liniei Bagdad spre golful Persic, etc.* În această situațiune conflictul economic dintre capital și muncă își lărgeste cadrul, trece de hotarele țării și devine un conflict între capitalul și munca solidarizată dintr'o țară și capitalul solidarizat cu munca dintr'o altă țară. *Deci rivalitate și concurență, ciocnire de interese și iată conflictul gigantic dintre Anglia și Germania*

Această concluziune a înlănțuirii faptelor o exprimă d. *Aderca*,

poate cu o notă exclusivistă-proprrie socialistului, prin cuvintele *lupta între popoarele burgheze pentru o preponderență capitalistă*.

Or, când privirea atentă și obiectivă, când judecata, liberată de idei preconceptuate (după preceptul superior al sistemului metodologic al lui *René Descartes*), și netulburată de pasiuni politice, se adâncesc asupra mersului lucrurilor și descoperă în imensele și agitatele mișcări ale lumii europene următoarele evoluțiuni:

a) Că afirmațiunile categorice ale filozofiei pozitivistice a lui *Auguste Comte* au contribuit la detronarea idolului înaltelor speculațiuni ale filosofiei pure și au întronat idolul pozitivismului științific; iar cercetările științifice au dat uimitoare rezultate din punctul de vedere al înmulțirii mijloacelor de a ne servi de elementele naturii, pentru a îmbunătăți soarta și condițiunea materială, astfel că în cele din urmă puterea unui stat depinde de organizarea lui metodică și de bogăția economică.

b) Că doctrina socialistă a părăsit, din ce în ce domeniul ideologiei pure, și sub impulsul filozofiei pozitvistice și cu ajutorul geniului savant al lui *Karl Marx*, reîntregindu-se într'un sistem științific cu tendințe reformatoare, a înlocuit *problema repartițiunii bunurilor* (care cere suprimarea dreptului de proprietate individuală, adică tocmai a principiului cel mai solid stabilit de marea revoluțiune franceză, cum spune *Paul Janet* în cartea sa *Origines du socialisme contemporain*) cu *problema producțiunii*.

c) Că Germania poetică, idealistă, filosofică a *legendelor* din poemul *Nibelungen*, și a *marilor genii omenesti*: *Albert Dürer, Holbein, Klop-stok, Winkelman, Herderr, Goethe, Shiller, Leibnitz, Kant, Hegel, Shelling, Helmholtz, Wundt, Humboldt, Friderich cel Mare, Bismark, Beethoven, Bach, Wagner, Ihering etc.*, devenind în urma războaelor naționale un stat unitar, un imperiu mare cu o populațiune mereu crescândă, plină de avânt și muncitoare în cel mai înalt grad, a intrat *vrând nevrând*, în curentul contimporan al evoluțiunii științifice pe terenul cultural și economic, *desvoltând aptitudini superioare de organizare politică și de progres economic*, ceea ce a dat naștere *problemei imperioase* a disproporțiunii dintre colosala producțiune a muncii naționale și îngustimea debușeurilor interne și europene.

d) Că din această cauză Germania împinsă către expansiunea colonială, împinsă către organizarea industriei democratice (eftină și apropiată mereu nevoilor consumatorilor), s'a isbit de exclusivismul posesiunilor coloniale ale celorlalte puteri, și de *semeția imperialismului britanic* aprinzând ura rivală în locul dorinței de concurență liberă și de întrecere.

— Oh! în acest caz înțelegem ce mare importanță are explicațiunea materialistă a evenimentelor istorice, punctul de vedere al d-lui *Aderca*; atunci înțelegem ce *adevăr etern* coprind principiile absolute de viață ale popoarelor, punctul de vedere al *filozofiei profesate de d. Motru*.

Imperialismul Dominator German

D. Motru impută germanilor : instinctul de dominațiune, ambițiunea de egemonie peste alte popoare, imperialismul dominator al unui întreg popor, protivnic naționalismului.

Și arată că *acest imperialism modern*, deosebit de imperialismul de altădată consistând într'o *dominațiune oligarhică*, este un pericol mare.

Nu știu dacă distinsul profesor universitar crede că ambițiunile, rivalitățile, luptele, pot să dispară ; sau dacă, cel puțin, în cazul cel mai rău, preferă *dominațiunea oligarhică* imperialismului modern, fiindcă nu se pronunță categoric în astă privință, sau mai bine zis nu expune nici o doctrină filosofică sau juridică cu bază științifică care să elucideze cesțiunea, ci formulează numai *dezideratul unei culturi viitoare isvorâtă* din solidaritatea națiunilor, pe ruinile principiilor absolute ale desvoltării speciei omenești, despărțită pe rase și popoare.

Cultura înaltă a spiritului d-lui *Motru* trebuie să-i procure o apărare suficientă contra iluziilor unei psihologii individuale sau sociale în opoziție cu natura omului.

Desigur forța brutală, arbitrariul, nedreptatea, excită revolta sufleteilor noastre. Atare sentiment a existat în toate timpurile, chiar în cele mai teribile, numai că el s'a intensificat astăzi *la un număr mai mare de oameni* și că s'au creat instituțiuni juridice mai mult sau mai puțin eficace pentru protecțiunea dreptului, așa cum îl concepe judecata (concepțiunea rațională) *unită*, totuși, cu *interesul* care aproape este exclusiv și covârșitor în acțiunea de guvern și de Stat.

Dominațiune oligarhică, dominațiune de rasă, imperialism, exclamă d *Motru* ! Care om cult și educat nu protestează la *nevoe* contra acestor cuvinte sonore ! Dar trebuie să *alegem*, când analizăm o problemă sociologică, *fetișismul cuvintelor de realitatea lucrurilor*.

Ei bine, ce este cu adevărat mai primejdios în imperialismului german decât în imperialismul rusesc, decât în imperialismul britanic, decât în imperialismul american ?

Să-mi fie permis în lămurirea punctului, a mă mărgini să fac numai o *paralelă* între imperialismul britanic și cel german, în primul rând, pentru că d. *Motru* speră, din partea englezilor triumfători, că ei vor înlătura militarismul și vor institui o solidaritate a națiunilor ; în al doilea rând, pentru că sunt încredințat că d-sa simte în fundul conștiinței sale *barbaria panslavismului rusesc și formidabila reacțiune ce ar însemna triumful imperialismului slav*.

Și pentru ca această *paralelă* să se impue cu autoritate, voi reproduce pasagii caracteristice din *opere franțuzești*, scrise înaintea exploziunii patimelor întărite de actualul război.

Volumele la care mă voi referi sunt următoarele : *Imperialismul german*, de Maurice Lair (*carte încoronată de Academia franceză*) și *Germania modernă și evoluțiunea ei*, de Henri Lichtemberger (*profesor la Sorbona în Paris*).

Maurice Lair clarifică, mai întâi, noțiunea imperialismului citând chiar *pe marii oameni ai Engliterei*.

Astfel într'un discurs al lui *Iosif Chamberlain*, acesta zice: „cred în această *rasă* anglo-saxonă, cea mai mare dintre *rasele dominante*, mândră, tenace, încrezătoare în sine, și care va fi *forța dominantă* a istoriei viitoare și a *civilizațiunii universale*. Cred în viitorul acestui imperiu, vast ca lumea ¹⁾ *Chamberlain*, adaugă *M. Lair*, traduce în mod fidel aspirațiunile, dorințele și poftele englezilor, căci știe că toți visează imperiul și federațiunea pan-britanică, spre a conduce omenirea.

Seeley, profesor Universitar din Cambridge, declară: „pentru a pricepe istoria engleză trebuie considerată ca o *aspirațiune universală la domnia asupra popoarelor, la o luptă necurmată pentru stăpânirea lumii și pentru ocuparea primului loc* între marile puteri.”

Politica englezească, zice d. *M. Lair*, — care este și o politică comercială — a pus în luptă aprigă Franța și Anglia în tot cursul secolului 18 și la începutul secolului 19 pentru *dominațiunea universului*.

„După așezarea liniei submarine din Africa de sud, Anglia strânge lumea într'un cerc de fier. Anglia a fost și este mereu în război pentru Egipt, pentru împrejurimile Indiilor, în Afghanistan, lângă Niger, în Birmania în Africa de Sud, etc. pentru *supremația numelui*.”

„*Amirolitatea engleză a pus principiul că flota britanică trebuie să fie cel puțin egală cu escadrele a două din cele mai mari puteri continentale. Imperiul britanic a trăit din cuceriri și expansiune...* dar imperiul se mărește mereu, cheltuelile se înmulțesc, *exportul său descresce în măsură ce importul produselor crește*, așa că o mare revistă engleză a putut afirma că *Englittera trăește din capitalul său. pe când invazia articolelor americane și germane se accentuează*.”

Englittera, — zice: *M. Lair* — a simțit atunci *lovitura ce se dă mândriei sale și a privit posesiunile sale ca amenințate*: astfel a apărut *soluțiunea imperialismului militar, constituțional și comercial*.

Actualul prtm-ministru *Asquith* constatând insuficiența școalelor englez, față de *splendoarea politehnicelor germane*, a declarat la un banchet că *marele pericol ce amenință imperiul constă în faptul că englezii au rămas înapoi pe terenul instrucțiunii*”.

Discursul Regelui *Eduard VII*, la suirea sa pe tron, a fost zice *M. Lair*, o *sinteză a speranțelor panbritanice*.

„Din ce în ce, adaugă *M. Lair*, se propagă idea că *forța materială joacă, în materie economică, un rol preponderent... că prestigiul și puterea engleză se mențin prin lovituri mari date...* așa că mâine poate Englittera va deveni *amenințătoare și cuceritoare*”. Ce profeție!

După ce autorul se ocupă de pretențiunile și aspirațiunile imperialismului american și rusesc, citează pe *Roosevelt* și pe senatorul *Lodge* care a rostit în plin Senat cuvintele răsunătoare de: *Lupta cu Europa a început, ea nu se poate termina decât cu supremația comercială și economică a Statelor-Unite* ²⁾ Apoi spune de Rusia: *Imperiul*

1) În aceste cuvinte se cuprinde toată teoria imperialismului de care un englez nu poate vorbi fără a se cutremura de entuziasm.

2) Republica invoacă supremație și aceiași ambițiune este învinuită numai contra imperiului german!

țărilor este încă o masă amorfă cu cea mai formidabilă armată... Va veni timpul când statele europene vor regreta că au contribuit să echi-peze și să drezeze prea bine ursul moscovit». M. Lair se oprește, în urmă, cu înzistență asupra imperiului german, asupra politicii mondiale, asupra originelor imperialismului, asupra sufletului Germaniei imperialiste, asupra dezvoltării considerabile a industriei și comerțului german și asupra consecințelor ei.

Capitolul principal al operei lui M. Lair începe cum urmează :

«*Poftele englezești, ambițiunile americane, speranțele slave, nerăbdările japonezilor, toate acestea sunt manifestări variate ale conștiinței naționale care se prezintă într'o formă nouă, propunându-și un nou obiectiv.* — Filozofii au învățat doctrina umanitarismului, socialismul predică solidaritatea universală a proletarilor, dar societățile moderne, lacome de bunuri și de câștiguri, se apropie unele de altele pentru a se exploata ¹⁾».

Popoarele germane, luând cunoștință de forța și virilitatea lor, se grupează într'un imperiu, ce devine o mare Germanie fabricantă, comercială și capitalistă, opunând politicii englezești numită *World-wide interes*, teoria germană zisă *Weltwirtschaft*. Ideia imperialistă germană este fiica naturală a evoluțiunii economice. (Cât de străină de adevărul științific apare, deci, afirmațiunea d-lui Motru că este vorba de un instinct de dominațiune barbară la germani! și ce confirmare autorizată capătă d. Aderca, când găsim vederile sale mai dinainte expuse și primite de Academia franceză, cu ocaziunea premierei volumului scris de M. Lair).

Toată lumea bine informată cunoaște că, în urma războiului dela 1870, și din cauza teribilei crize agrare datorită unor cauze adânci și permanente (precum insuficiența recoltei pentru o populațiune în creștere simțitoare; disproporțiia teribilă între această producțiune măsurată și cheltuelile unui mare imperiu; mizeria brațelor numeroase, neîntrebuințate la muncă) a încolțit, cu o necesitate inexorabilă, în mintea germanilor ideia creării unei Germanii industriale, comerciale și exportatoare, de o mărime neînchipuită; că a încolțit și ideea de a pregăti sufletul numeroșilor emigranți germani pentru ca să fie propagatorii influenței și produselor Germaniei.

M. Lair zice, în astă privință: *Englittera o luase înainte cucerind lumea cu ajutorul vaporului și dobândind cliențela universală; dar încetul cu încetul cucerirea se transformă în regulă și usurpațiunea în obicei (the struggle for the commercial empire — adică expansiunea este legea politicii externe. Atunci germanii se pun pe muncă intensă, formidabilă; organizează industria științifică uriașă, pentru care în curând nevoia expansiunii devine aceeași lege inexorabilă.*

Politica comercială ambițioasă sugerează, însă, ideea imperialismului, adică voința de a se răspândi geniul și influența culturii: (imperialism pe care lordul Rosebery îl numește o formulă mai largă a patriotismului).

1) D. Motru va reflecta acum asupra poftelor englezești, asupra imperialismului panbritanic, asupra conflictelor economice, și va înțelege iluziunea solidarității universale; își va explica lupta dintre națiuni.

De altfel terenul era preparat pentru dezvoltarea acestui imperialism. *M. Lair*, comentând pe marele economist german *Fr. List*, adaugă: *Germania aspiră să fie prima societate de producție din lume și totodată prima uzină de idei.*

Marii istorici ai Germaniei: *Mommsen*, *Treitschke*, *Sybel*, *Ranke*, discipoli ai filosofului *Hegel* (considerat de toată lumea ca *promotorul noii evoluțiuni a spiritului german*) exemplifică în remarcările lor scrieri teoria *hegeliană* că *evenimentele realizează evoluțiunea logică a câtorva idei* și *M. Lair* notează ideea că «*Statul german*», înzestrat cu însușiri particulare, posedă înainte de toate *dreptul la expansiune*, așa că în definiția Germaniei imperiale încearcă *opera intelectuală de a imprima gândirii omenești stampila geniului său național*; după cum «*Frânța revoluționară după 1789, își propusese crearea fericirii popoarelor prin adoptarea principiilor proprii sale revoluționari*»¹

Lair, trecând de la examenul spiritului imperialismului german, la metoda, adică la *mijloacele de realizarea acestui imperialism*, arată că de la 1875 până la 1914 (data celei de a 3-a edițiune a cărții) *o singură dată guvernul imperial s'a gândit la războiul armat, anume atunci când a socotit ca o amenințare avântul cesarismului bulgarist*; că industria și comerțul fiind cele două mamele hrănitore ale Germaniei, *ei are nevoie de toată inteligența și eforturile ei pentru expansiunea pacifică*. fiindcă *avântul economic atrage influența morală*, așa că «*comerțul este vehiculul ideilor*».

Statul german, punându-se în serviciul acestei opere (ceea ce înseamnă realizarea evoluțiunii logice a ideii hegeliane), nu se gândește a fi numai un instrument de cucerire; din contră *unifică toate voinele, întregeste o vastă organizare a forțelor pacifice și diriguește extensiunea troficului exterior.*

Lair afirmă că *noul cod de comerț german este cea mai completă și cea mai modernă operă legislativă, alături de noul cod civil și de codul imperial modificat.*

Mai departe *M. Lair*, urmărind cu multă perspicacitate dezvoltarea firească a *imperialismului comercial german*, scrie următoarele rânduri care *trebuie reținute de acei cari voesc să se documenteze în mod serios asupra problemei politice:*

«*Pentru îndeplinirea unei asemenea opere se impune prestigiul unei mari puteri politice, căci istoria spune lămurit că marile națiuni au fost totdeauna numai acelea cari au întrunit sceptrul autorității cu dominațiunea economică, puterea banului cu gloria spadei.*»¹

De aceea, ca și *Anglia*, *Germania* proiectează construirea unei flote mărețe, alături de o puternică armată necesară, din cauză că este o țară continentală, *rivalizată de Franța învinsă la 1870*, și de *Rusia* care o simte *protivnică egemoniei panslaviste (egemonie într'adevăr despotică, necivilizată).*

Dezvoltarea economică a Germaniei, *nemai auzită în istorie*, în-

1) Această frază importantă, care rezumă marea doctrină a imperialismului, este aprobată de Academia franceză! Totuși sofiștii politici vorbesc de ege-monie despotică a Germaniei.

cepe a preocupa pe englezi. În 1897 atașatul comercial englez la Berlin publică o carte, în care arată că *superioritatea comercială și industrială a Angliei nu mai este asigurată și că va trebui o luptă dificilă, spre a-și păstra situațiunea față de enormele progrese comerciale ale Germaniei.*

Germania începuse a prepara, cu răbdare și tenacitate incomparabile, planul dobândirii debușeurilor comerciale în Europa și în toată lumea,

Balanța comercială începe deodată să încline în favoarea Germaniei: *Englezii bătuti pe piețele externe, se văd concuțați și la ei, prin invazia mărfurilor germane, made în Germany (fabricat în Germania),*

Întreprinderi industriale pe o scară cu adevărat colosală se constituiesc din inițiativă particulară; bănci mari se creează și formează elementele esențiale ale unei *expansiuni economice* prodigioase.

Germanii, zice *M. Lair*, înving toate dificultățile; *desfășurând o energie în luptă care ar trebui să serve de exemplu și de încurajare pentru rivalii lor.*

Suprapopulația Germaniei, datorită creșterii constante a nașterilor — și conștatată de profesori și economiști ca *Wolff, Schmoller*, etc. — provoacă emigrațiunea în masă de nemți, în special în continentul american; ei devin pretutindeni propagatorii influenței germane.

Autorul se rostește astfel în ultimele părți ale volumului: «*Producțiunea, supraproducțiunea, concurența internațională, creațiile de germani, uimesc mai întâi pe rivali, iar apoi aceștia nutresc gelozia*¹⁾ *Anglia concepe panbritanismul său cu un fel de Zollverein, formând din regatul unit al Britaniei cu Irlanda și posesiunile coloniale, un teritoriu închis industriilor străine. — Și chiar în numele acestui panbritanism, Anglîtera a trimis peste 200 de mii de soldați în Africa de Sud, ca să ruineze cele două republici de țărani inofensivi, clienții industriei germane!*

III

Concluziunea reflexiunilor ce preced este admirabil pusă în relief, în cartea lui *H. Lichtenberger* intitulată: «*Germania modernă și evoluțiunea ei*». Acest autor privește și explică în acelaș mod problema politică și fenomenul sociologic ce ne preocupă.

El zice în introducerea lucrării: «*Germanii sunt dintre toate popoarele Europei aceia cari au săvârșit lucrurile cele mai extraordinare, cu ajutorul rațiunii științifice și cu ajutorul voinței organizatoare... Cândirea germană a contribuit cu putere la dezvoltarea științelor pozitive, la elaborarea unei explicațiuni răționale a universului*²⁾.

1) Academia franceză, dar, suprimă cu o frază toată sofisticăria politicianilor noștri, cari afirmă că războiul anglo-german nu constituie o luptă de rivalitate comercială.

2) Dar politicianii și sofisticianii noștri, dar teoreticienii superficiali perțind că ideea germană nu a contribuit cu nimic la civilizația universală

Forța germană s'a organizat în mod metodic și formidabil; ea a întreprins, cu o incoparabilă energie, să dobândească puterea economică și cea politică, transformând *Germania* într'una din *națiunile cele mai expansive*, alături de *Englittera și de Statele-Unite*. *Rațiunea germană* s'a afirmat ca o energie de prim ordin și ca incomparabil instrument de putere! dar nu s'a arogat în suverană *exclusivă și intolerantă*¹⁾.

Lichtenberger explică sensul evo'uțiunei sociale: *Regimul întreprinderii a modificat considerabil condițiunile producțiunei, totdeodată a schimbat cu totul structura socială a națiunei*. În locul celor 3 clase (nobilimea, clasa mijlocie, poporul meseriașilor și al țăranilor) avem deoparte *imensa mulțime a lucrătorilor* de tot felul, și de altă parte *întreprinzătorii* (antreprenorii capitaliști).

... După res'aurarea imperiului, *Germania devine cu sinceritate pacifică*, însă situațiunea câștigată cu forța nu se putea păstra decât prin *superioritatea forței*, care să impună *inimicițiilor create de victoria sa*; așa încât *cultul forței se întetește*...

Germania nu mai privește Franța ca o rivală, din cauza slăbiciunii sale politice și a decadenței sale sociale. *Atenția ei se îndreaptă spre Englittera*.. Intocmai ca în domeniul economic, în viața popoarelor se dezvoltă în mod intens *voința de putere, voința naționalistă sau imperialistă, dorința de a fi puternic și de a împinge până în limitele externe puterea defensivă și ofensivă a patriei*. Politica Germaniei, care multă vreme fusese națională, tinde să devină *mondială și imperialistă, aspirând să favorizeze expansiunea germană sub toate formele în lumea întreagă*.

Citez în întregime o frază izbitoare și cu înțeles adânc:

„Lupta pentru putere nu mai are loc numai între state organizate și nu se mai manifestă numai prin război și cucerire de teritorii. Această luptă are loc între antreprizele germane, americane, engleze, franceze. Nu este război militar, dar unul industrial, comercial, științific, și neconținut ori unde interese vitale se găsesc față în față.

Imperialismul german ajută întreprinderile exterioare ale capitalului german, interesându-se de răspândirea culturii germane în lume, prin școală, prin știință, prin cărți. *Imperialismul, cu un cuvânt, este programul regimului antreprizei aplicat politicei*“.

În sfârșit iată cum scriitorul francez se exprimă în concluziunea lucrării sale.

„Poporul german a fost împins la regimul întreprinderii prin efectul unei legi economice, în virtutea unei legi care se impune cu fatalitate, anume natalitatea mare, care prin producerea unei imense populațiuni de muncitori creiază instrumentul favorabil pentru dezvoltarea industriei și concentrarea capitalului spre a pune capăt mizeriei...

1) Iată adevărul pe care d-nii Take Ionescu și ceilalți politicieni îl tăiesc, fiindcă politicianismul constă din abilitatea unora asupra ignoranței celorl-alți!

Și atunci, firește, Germania de altă dată, în care înflorește o cultură literară și filozofică constituindu-i cel mai frumos titlul de glorie, se avântă de nevoie supremă în direcția spiritului de antrepriză, dovedind cele mai bune însușiri pentru reușită în lupta economică, amenințând chiar supremația industrială și comercială a Angliei.

În același timp *sforțarea robustă pentru lupta și puterea economică se afirmă*, în sânul colectivității germane, sub forma *imperialismului și politicii mondiale*. Acest imperialism tinde către proeminența militară, navală, diplomatică; către egemonia economică, industrială, comercială; către întâietatea științifică, „fiindcă știința este o formă a puterii omenești și Germania datorește științei cea mai bună parte din succesele ei.

Voința de putere devine cultul forței, bineînțeles însă nu forța brutală, tiranică, capricioasă, arbitrară, care oprimă în mod stupid și reprezintă negațiunea dreptului. *Cultul Germaniei este cultul forței inteligente, reflectate, impunându-se prin virtutea sa proprie*, întrucât este inevitabil și util ca forța să primeze slăbiciunea. *Germanii se închin forței*, care este în același timp dreptul, pentru că forțarea lor către putere este ordonată, pentru că regimul lor de concurență și întreprindere liberă nu este anarhic și disolvant, grație minunatei calități a firei lor, a spiritului lor de asociațiune, a sentimentului lor solidarist“:

* * *

Astfel, prin metoda documentării serioase, se poate clarifica desfășurarea logică a evenimentelor și determina cauza și mersul evoluției culturale moderne.

Imperialismul german, dacă nu este superior, e cel puțin la fel cu imperialismul englez. Nimic nu deosebește unul de altul aceste două imperialisme; poate numai că cel întâi este mai viu și mai sgomotos (fiindcă el se găsește în faza lui inițială) și fiindcă porcede din raționalismul științific al spiritului german, care îi asigură chiar superioritatea.

Acuzațiunea adusă de d. Motru imperialismului german că este barbar și isvorât dintr'un instinct de dominațiune nu corespunde, prin urmare, realității. El își are origina în dezvoltarea firească a culturai omenești, în cauzele economice ale activității popoarelor. Și ceea ce dă imperialismului german o vigoare accentuată este însăși știința, concepțiunea puternică a științei, pe care spiritul german o exprimă prin cuvintele: știința este o formă a puterii omenești (adevăr incontestabil, care este mândria inteligenței și a gândirei), o energie născătoare de progres și de civilizațiune.

1 Martie 1915.

ROMÂNIA ȘI OPINIA PUBLICĂ DIN ȚĂRILE ÎMPĂTRITEI ALIANȚE

Nimic nu poate să întărească mai mult judecata sănătoasă a lucrurilor decât *alăturarea părerilor* exprimate în Rusia, Franța, Italia de *neîncetatele declamațiuni* ale politicianilor noștri naționaliști, de *afirmațiunile cu tâlc viclean* ale unei prese îngenuchiată la picioarele absolutismului panslavist și ale imperialismului despotic, sub cuvânt, că în această atitudine prosternată, ea *adoră* idealul românesc.

— Idealul naționalității românești coprinde, cu necesitate, *redobândirea Basarabiei și a Bucovinei*, rupte din sângele și carnea românească de împărăția rusească și de cea austriacă. Mai coprinde neclintita speranță a *întregirii neamului* cu românii din Transilvania toată, din Banaț, Crișana, Maramureș, etc.

După iscarea luptei îngrozitoare dintre marile puteri europene, s'a pus în discuțiune cestiunea principiului naționalităților și s'a deșteptat gândul dislocării și prăbușirii monarhiei habsburgice.

Pentru noi Tripla-Întelegere (cu *Rusia în cap*) ne-a arătat că acest principiu se va realiza în *partea sudică a Bucovinei*, în *o parte a Transilvaniei* (fără Maramureș), și în *o parte a Banațului*.

Despre *Basarabia* nici o pomeneală ! ba încă afirmațiunea lămurită că trebuie *s'o recunoaștem* Rusiei, cu toate că această împărăție, nesăturată în pofta ei de dominațiune, luând odată în stăpânirea ei *Bucovina nordică* (împreună cu orașul Cernăuți) *înțelege, a stabili un hotar definitiv contra noastră pe apa Prutului până în apa Siretului, și a munților Carpați*, tinzând chiar în viitor a revendica fruntaria Siretului.

— Credința în slăbiciunea Austro-Ungariei ; analogia înșelătoare între Turcia înapoiată și Austro-Ungaria frământată de luptele naționalităților ; ipnotismul puterei nemărginite a *Angliei*, în coalițiune europeană cu formidabila Rusie și cu viteaza armată franceză ; sugestiunea înfrângerii blocului puterilor centrale, sub imperiul acestui ipnotism — toate la olaltă au format convingerea naționaliștilor că ursita fericită a neamului voește împlinirea visului de întregire în Transilvania și Bucovina, așa că suntem datori : să ne luăm de gât cu rușii, să pornim cu dânșii pentru a zdrobi pe nemți ; să împărțim cu dânșii cuceririle în Austro-Ungaria, și să primim cu entu-

ziasm nebun ucaxul panslavist, orânduind *stăpânirea rusească nemiloasă asupra orientului european, dominațiunea ei asupra Mării negre și a Constantinopolului*, împărțirea peninsulei balcanice între statele slave comandate de Rusia, *strângerea și închiderea noastră cu un lanț de fier ruso-slav, înăbușirea noastră fără plămânul larg și viguros al mării*, robirea noastră economică, dependența noastră politică de un stat necivilizat, dar formidabil față de noi ca putere militară și autocrată, deci primejdios !

Fetișismul cuvintelor: *Ardealul, Ardearul, Ardealul*, ca orice fetișism sau credință religioasă a înlocuit reflexiunea, a nimicit inteligența politică. Renunțarea forțată la *Basarabia* și pericolul imperialismului panslavist nu mai au nici un răsunset în conștiința acelor care, în orbirea lor, au *arogața* de a se crede singuri patrioți, bănuind și tăgăduind celorlalți iubirea de patrie și de neam !

— Clădirea României mari în visul ipnotic al spargerei și fărâmării blocului central se potrivește, astăzi, foarte puțin cu realitatea !

Imagina rostogolirii în prăpastie a puterii militare, politice și economice a Germaniei ; imaginea ruinelor în locul statului austro-ungar — s'au îndepărtat și se șterg din ce în ce mai mult. Singură imaginațiunea cinematografică a naționaliștilor le mai dă ființă !

Actuala putere militară a formidabilei Rusii este aproape ruptă în bucăți ; sulul gigantic al milioanei de soldați ruși care, desfășurându-se, trebuia să acopere toată suprafața Austro-Ungariei și Germaniei — turtind pe nemți, așa precum pompa de compresiune comprimă gazele, este atât de spintecat, că el nu poate acoperi nici măcar Curlanda, Polonia și Galiția !

Germanii, cu o parte a armatelor ce au pe teatrul de operațiuni din apus, *au imobilizat întreaga oștire franceză*, aliată cu forțele anglo-belgiene, *într'o luptă de tranșee istovitoare*, și continuă a deține partea industrială cea mai bogată a Franței ; iar pe teatrul de operațiuni din răsărit, în unire cu austro-ungurii, *îndoesc tot mai mult capetele frontului imens pentru a frânge mijlocul* (pe cursul apei Vistula), pulverizând oștile țarului, ocupând în mod temeinic cea mai bună și bogată parte a Poloniei rusești, parte din Curlanda și recucerind Galiția și Bucovina.

Luptele din Galipoli pentru pătrunderea strămtorilor, pentru aprovizionarea rușilor cu munițiuni și a aliaților anglo-francezi cu grâne și petrol, după jertfe imense, după pierderi simțitoare de tot felul, s'au transformat în lupte de tranșee, amenințând cu o lungă durată, cu eternizarea fără rezultat.

În această teribilă situațiune, așa de gravă pentru ruși (și cu atât mai folositoare civilizațiunei europene și însăș poporului rus, oprimat de absolutism), care sunt indicațiunile naționaliștilor și cum servește presa lor opinia țării ?

Naționaliștii — printre care fără îndoială unii sunt oameni cinstiți, valoroși, capabili, alții aparțin neamului nostru din Transilvania și durerea lor trebuie s'o respectăm, precum trebuie să admirăm simțământul lor neșters al unității naționale — nu au decât o singură

fintă : să cădem la învoială cu rușii, să împreunărm armele noastre cu ale lor, să declarăm război austro-germanilor și să ne luptăm pentru o biruință sigură (?) care ne va aduce împlinirea idealului, adică unirea noastră cu românii din toată Transilvania până la Tisa și Carpații nordici și cu românii din Bucovina !

Dorința lor nu poate fi, însă, hotărâtoare, căci nici șefii civili nici șefii militari, autorizați și cu răspundere, nu pot să asvârle în focul mistuitor forțele noastre militare, atunci când ofensiva rusească este zdrobită, când defensiva lor chiar este compromisă, când rușii în loc să rupă rândurile inamicilor, rup rândurile lor și o rup de fugă; atunci când armatele austro-germane înaintează victorioase înăuntrul Rusiei, păstrând mereu o superioritate militară compactă pe toate liniile de luptă.

Bunul simț elementar spune că priceperea ofițerilor noștri instruiți și bravura întregii armate române nu sunt în stare să domine un câmp de bătae, unde se încaeră milioane cu milioane de soldați luptători a unor țări mari cu mijloace financiare și cu industrii proprii, de o putere inaccesibilă micilor state,

Cade la mintea omului că ar fi o curată nebulie, o crimă mizerabilă și revoltătoare hotărârea intrării în acțiune a României, în mijlocul ofensivei energice, irezistibile, victorioase a germanilor, spre a determina, de o parte, un nou front al Carpaților care să fie teatrul unor lupte nimicitoare pentru noi, (precum a fost pentru ruși) și de altă parte spre a ne risca toată puterea militară în ajutorul oștirii rusești, dezorganizată și compromisă, mai având în același timp periclitat frontul din sate prin ofensiva bulgărească în Dobrogea.

Strămtorile din Marmara închise ; navigația pe Dunăre paralizată ; tranzitul prin Bulgaria suprimat : fruntaria Moldovei deschisă prin Bucovina și oferind o cale așa de prielnică pentru o invazie austro-germană, înainte de mobilizarea noastră, amenințând să întoarcă frontul nostru dela Carpați !

Și naționaliștii, totuși, trâmbițează intrarea în acțiune, o reclamă imperios, și se agită cumplit.

Presa lor prosternată în adorațiunea idealului noțional și confundată în admirațiunea puterii rusești ca mântuitoare (!?) a neamului românesc, înveninează tonul discuțiunii, și în mod surprinzător de îndrăzneț, calomniează acțiunea de stat a primului ministru, ascunde sau caută să ascundă adevărul situațiunii militare !

— Or, în momentele de față de un realism intens și neînduplecat, când evenimentele au confirmat judecata unui suveran serios și de o înaltă capacitate politică de guvernământ (Regele Carol I pe care toți îl proclamă mare, fără ași da imediat seamă că acest titlu impune respectul gândirei și cuvântului său); toți câți au împărtășit sfatul înțelept al marelui rege sau acei cari, prin studiul atent al istoriei și prin cercetarea adâncă a consecințelor vitioare ale prezentei noastre acțiuni de stat, am pătruns înțelesul situațiunii, adresăm țarei cuvinte de un caracter profetic, pentru determinarea politicii românești :

— Acum că rușii sunt strașnic bătuți, că armatele lor disciplinate nu mai pot fi înlocuite decât prin gloate numeroase, că germanii

și aliații lor posedă o situațiune incontestabil precumpănitoare, dovada certă este făcută că Rusia este numai o imensitate haotică, neorganizată, necivilizată, pe când lumea germană formează un stat de o vastă putere și activitate, reprezintă un popor mare și foarte civilizat, înaintând cu pași solid infiști pe drumul dezvoltării lor enorme.

Realizarea idealului național în Transilvania prin cucerirea ei contra austro-germanilor, cu ajutorul rușilor, este grozav de îndoelnică în prezent, tocmai din cauza slăbiciunii militare și sociale a Rusiei, sau în orice caz profund vătămătoare pentru viitorul politicei noastre de Stat, din cauza mărireii nesfârșite a marelui stat slav absolutist, despotice, imperialist, cuceritor și lipsit de influență civilizatoare¹⁾.

Toți românii suntem la un gând pentru întregirea neamului cu recăstigarea *provinciilor răpite* și a provinciei care a fost leagănul strămoșilor naționalității noastre. Inșă mulți au pornit dela încrederea că, astăzi, a sosit momentul Transilvaniei, pentrucă Austro-Ungaria este condamnată să fie desființată și desfăcută în părți, părți după naționalitățile ce o compun.

Dar Austro-Ungaria nu se apropie câtuș de puțin de disoluțiune; naționalitățile ce o compun luptă cot la cot pentru sprijinul monarhiei, în ceasul cel mai critic și mai solemn, iar victoriile extrem de importante ale austro-germanilor contra rușilor, înlătură cu totul eventualitatea desmembrării imperiului prin soarta armelor.

România nu are forța preponderantă ca să determine ea acel considerabil rezultat istorico-politic; dar este în măsură ca să urmărească îndeplinirea celui alt deziderat al idealului național, și anume redobândirea Basarabiei dela ruși și recăpătarea Bucovinei prin înțelegere austro-germano-română.

România are un tratat de alianță cu puterile centrale. Ea nu l'a încheiat cu superficialitate și fără a cumpăni interesele superioare de stat. România poate, astfel, condiționa intrarea ei în acțiune contra rușilor de primirea a patru puncte cardinale:

- a) Autonomia drepturilor românilor de peste munți;
- b) Restituirea Bucovinei;
- c) Ocuparea Basarabiei pe toată fruntaria Nistrului până la mare;
- d) O legătură ofensivă și defensivă cu Puterile centrale pentru garantarea ocupațiunei.

— Autonomia drepturilor naționale, cu orice modalitate, care să asigure dezvoltarea *poporului în limba, cugetul și credința lui românească* — nu este o condițiune grea, întrucât reforme politice și culturale în folosul naționalităților tot se vor acorda, după război și victorie, ca o recompensă a spiritului de jertfă și a patriotismului, și spre a cimenta o solidaritate suilească trainică între popoarele statului dualist.

— Pactul alianței austro-germane va contribui cu putere a obține, în interesul politiceii puterilor centrale, recunoașterea formală și internațională a situațiunei românilor transilvăneni.

1) A vedea broșura ce am publicat sub titlul «*Politica externă a României și atitudinea ei în conflictul european*».

Transilvănenii și ceilalți români cari au probat o vitalitate și o energie de rasă admirabilă în curs de peste o mie de ani — cu toată opresiunea din ce în ce mai brutală a maghiarilor trufași și violenți — vor rămâne și de aci înainte în picioare, bucurându-se de armonia graiului românesc, de respectul datinelor și credințelor strămoșești, de libertatea politică și de triumful justiției, în vecinătatea imediată a regelui român, împuternicit și mărit cu Basarabia și Bucovina.

— Restituirea Bucovinei va fi o condițiune de stabilit fără mari greutăți, de vreme ce va însemna prețul unei cooperări prezente și viitoare cu puterile centrale, va reprezenta ajutorul militar destul de prețios al României, și se va acorda în ordinea de idei în care Austro-Ungaria a manifestat intențiunea cesiunilor teritoriale, când trăta cu Italia.

-- Ocuparea Basarabiei, firește, nu se va realiza fără război și sacrificiu, *cum nu s'ar putea obține altfel nici Transilvania.*

Dar cât de incomparabil mai ușor are să fie războiul pentru Basarabia! Cucerirea Transilvaniei ar cere războiul groaznic de munți, ofensiva periculoasă prin Carpați, lupta unei mici armate contra unor forțe gigantice victorioase, deținând supremația militară în Europa, și în cooperare cu armatele ruse decimate tocmai pe frontul Carpaților, zdrobite pe liniile Dunajului, Sanului, Nistrului, etc., împinse mereu înapoi, descurajate, dezorganizate!

Pe când cucerirea Basarabiei reclamă numai trecerea Prutului, în latură strânsă cu austro-germanii din Bucovina, degajând astfel aproape cu totul flancul stâng al armatelor aliate din nordul Galiciei, din sud estul Poloniei rusești și permițând germanilor a respinge definitiv pe ruși dincolo de Vistula, *cheia întregii campanii contra rușilor.*

În viitor ostilitatea și dușmănia rusă vor fi mari și amenințătoare pentru noi — nu încapе îndoială — dar în *alianța* noastră cu Puterile centrale va exista tăria pozițiunii noastre — *alianță* cu caracter de trăinicie, din pricina rivalității considerabile germano-rusă și din pricina supremului interes al Germaniei de a se sprijini pe noi pentru asigurarea, contra Rusiei și Angliei, a drumului ei prin Peninsula Balcanică și Constantinopol spre Așia Mică până la Golful Persic.

— De altfel între ostilitatea austro-germanilor și ostilitatea rusească, avem a ne îngriji mai puțin de aceasta din urmă, căci războiul a învederat puterea covârșitoare a germanilor și slăbiciunea colosului față de statul cel mai bine organizat și preparat din lume!

Un baraj de mine și submarine va fi totdeauna suficient să protegiască portul Constanța.

Să pregătim, dar, terenul diplomatic al înțelegerii cu Puterile centrale prin intermediul Germaniei, care ne-a fost mereu favorabilă și utilă în creșterea activității noastre și să intrăm în acțiune contra rușilor, în vederea atingerii idealului politic cel mai legitim pentru noi.

— Iată în câteva cuvinte teza și justificarea tezei, îmbrățișată de un om politic superior de talia și autoritatea morală a d lui P. P.

Carb, și de atâția alți partizani ai întregirei țării cu provinciile răpitate prin forță, viclenie și nedreptate strigătoare.

— Ei bine, fără răsufare, cu spumă turbată la gură și o mânie haină în ochi, partizanii naționaliști se năpustesc asupra acestor români, invectivând și ripostând:

Nu vrem Basarabia, căci va fi o Alsacie-Lorenă pentru Rusia (parcă Transilvania ar fi altceva pentru Ungaria!), ca și când Basarabia nu este trup din trupul sfânt al Moldovei.

Nu vrem să luptăm contra rușilor, ci contra nemților. — Vrem și ne trebuie cu orice preț Transilvania și Banatul, pentru a nu pierde elementul românesc cel mai viguros!

Putem sau nu putem învinge, putem sau nu putem dobândi ținuturile locuite de români, *putem pune în pericol de existență statul român*, ne este *indiferent*: noi nu ne preocupăm decât de lupta aprigă pentru ideal! Noi vrem Transilvania și pe toți români de dincolo de munți!

— Să vedem, însă, cum socotește opinia publică a țărilor din Împărită Intelegerere problema naționalității noastre, pentru care naționaliștii noștri se bat cu pumnii în piept?

Lăsând la o parte opinia izolată a unor gazete italiene, care ne acuză că suntem levantini și că urmărim o afacere de negustorie (*Italia după zece luni — de tratative simultanee pentru compensațiuni, oferte, lichidări, realizări, etc., acuzându-ne de mercantilism politic!* — câtă defo mare de judecată în această nebunie generală a războiului).

Menționând, în treacăt, insinuările presei rusești, *aroganța tonului rusesc* în împrejurări atât de critice chiar pentru marea împărăție, și disprețul fățiș al Rusiei pentru principiul naționalității — cum ne dovedește *afirmarea voinței rusești de a soroti pierdută pentru noi Basarabi*, în loc de a o retroceda României și a cimentă o legătură călduroasă a inimilor românești de inimele rusești — *să cercetăm părerile Franței idealiste* și apărătoare a drepturilor popoarelor, și să vedem cum se armonizează ele cu ideile naționaliștilor.

In No, 19867; din 1 Junie 1915, ziarul *Le Temps* din Paris, într'un articol de fond intitulat «*Civilisation et oppression*», vorbind de participarea Italiei în războiul liberării popoarelor și apostrofând manifestului împăratului Francisc-Iosef către popoarele monarhiei, în ajunul conflictului italo-austriac, spune textual: ...El se adresează cu o rară inconștiență popoarelor sale, adică la 10 milioane de cehi, reclamând independența lor națională disprețuită, la 8 milioane sârbi cari gem sub un jug nesuferit, la 4 milioane de ruteni, la 500.000 (*cinci sute de mii*) de români nerăbdători de a se unii cu frații lor, etc.

Cinci sute de mii de români! Unde? In Transilvania, Maramuș, Crișania, Banat, atâția români uumai? Să fie vorba de cei din Bucovina? atunci de ceilalți nu mai este vorba?

Cum, sârbi 8 milioane, ruteni 4 milioane și *români abia 500.000?*

Care vrea să zică urmează că românii trebuie să aibe pretențiuni foarte mici în raport cu populația românească, deci teritoriile ce locuiesc sunt puțin întinse (probabil Maramureșul și nordul Bucovinei date pe mâinile rușilor, Banatul pentru Serbia, regiuni însemnate din Transilvania pentru unguri, etc.). Instristătoare constatare!

Eroare de tipar sau inadvertență? Nu, părerile istoricilor și politicilor francezi în privința Austro-Ungariei sunt documentate.

Nu mă voi referi la presa franceză, *pe vremuri așa de favorabilă ungurilor*, încât era o afirmațiune curentă la noi despre sacrificiile bănești importante făcute de maghiari *pentru a capta opinia* cercurilor franceze în favorul lor.

Voi cita o carte serioasă, apărută înaintea războiului balcanic, volumul intitulat: „Questions d'Autriche-Hongrie et question d'Orient de René Henry“, cu o prefață de Anatole Leroy-Beaulieu, membru al institutului din Franța.

Prefața, opera unui scriitor distins și cu multă autoritate, *pledează pentru menținerea unei Austro-Ungari, de a cărei soartă ar fi legat viitorul națiunilor balcanice*, zicând că, *deși Austro-Ungaria este formată din naționalități diferite, dar ele sunt atât de amestecate și amalgamate că este foarte greu să le separe, și astfel dacă monarhia dualistă s'ar prăvăli nu va fi cu puțință să se formeze state omogene, așa în cât ruina monarhiei eterogene — ce pare o negațiune a dreptului de naționalitate — ar fi o pierdere pentru dreptul popoarelor... Pentru Europa și pentru Franța în particular, împărțirea sau disoluțiunea Austro-Ungariei ar fi un eveniment mai grav decât toate revoluțiunile teritoriale din ultimele două secole...¹⁾*

În corpul volumului, astfel prefațat de A. Leroy Beaulieu, sub capitolul «*La théorie de la dislocation*» și paragraful II *L'antithèse* autorul scrie: «*Dară alte națiuni mi-au părut, cuprinzând elemente separatiste: românii și italienii. Românii din Austro-Ungaria sunt o națiune fără drepturi istorice serioase. Cei mai mulți ocupă teritoriul vîgurosului regat al Ungariei și energica națiune maghiară are un interes primordial să-i mențină sub stăpânirea sa.*

„O oarecare agitație s'a făcut în Transilvania de o Ligă din București și românii, de câțeva vreme, fac mari efortări naționale; dar în toate aceste manifestațiuni publice, românii nu s'au adresat fraților din regat dar Habsburgului, pe care îl consideră ca împărat al lor. Din acest punct de vedere ei sunt schwarzgelb (negru galben).. *Pericolul român nu există*“ — „Ab uno disce omnes“!

La așa importanță reduc cercurile autorizate din opinia franceză dreptul națiunii române din Ungaria, încât *«fără drepturi istorice, românii, destinați stăpânirii maghiare, nu prezintă pericol în opera de dislocare a monarhiei»*, (deci cu alte vorbe ei n'ar fi în număr care să fie socotit ca ceva serios!)

— Ar trebui ca mulți să scuture apatia judecăței și să se oste-

1) Opera, să nu se uite, este premiată de Academia franceză.

nească a-și da seamă de gravitatea nespusă ce prezintă pentru noi hotărîrea Franței și a Angliei de a ne sili să *ne înțelegem cu rușii*: procedeu comod pentru aceștia așa de bine informați de către francezi despre populația română din Transilvania!

Hotărîrea Franței și a Angliei este o dovadă mai mult că, în concertul marilor puteri apusene, orientul european este acordat supremației rusești, care știm ce prețuește pentru popoarele mici!

— De aceea o datorie supremă către patrie, a tuturilor românilor și a naționaliștilor care sunt mai întâi români, ne impune ca, înainte de a face apel la sentimentalism ușor, să facem apel la judecata sănătoasă a lucrurilor, la despicarea și respicarea realității, pentru ca să fim bine în stare de a aprecia adevăratul interes al României și al românismului.

Dacă sentimentul naționaliștilor rusofili pretinde a fi respectat, trebuie însă cercetat cu lumina reflexiunii; după cum convingerea naționaliștilor antirusofili trebuie cercetată cu aceeași lumină.

Și mai trebuie respectată și conștiința patriotică a primului ministru al țării, care a revelat rare capacități de om politic, de om de stat, de conducător de oameni.

— Prin noi, prin energiile noastre întrunite, privind fără încetare interesele superioare de stat, sustrăgându-ne beției declamatorie, să pășim la rezolvarea unei probleme înalte și dificile, fără a ne sminti bunul simț și a pierde din vedere opera de pătrundere a tainilor viitorului!

6 Iunie 1915.

INTERESELE ROMÂNIEI ȘI RĂZBOINICII EȘIȚI DIN FIRE

I

Așteptam cu interes să văd manifestarea *Soborului național* convocat cu sunete de goarnă, anunțat prin manifeste cu litere roșii, *de sânge*; și iată constatările penibile care apar după ținerea soborului:

1) Faptul netăgăduit, afirmat de gazeta guvernamentală cu răspundere «*Viitorul*» că *publicul nu a răspuns în număr suficient la chemarea făcută și că întrunirea nu s'u putut începe de cât mult mai târziu după ora anunțată*, deși au luat parte și delegați ai diferitelor societăți naționaliste din țară!

Această constatare este semnul vădit al convingerei publicului imparțial că *mișcarea* condusă de șefii politicieni, *este lipsită de sinceritate și de seriozitate*.

2) Faptul și mai netăgăduit că din pretinsul *sobor național* uu face parte nici o *Ligă sau Legiune basarabeană* de oarece nu este chemată, *ba chiar înlăturată*.

Această constatare dureroasă va rămâne ca o aspră condamnățiune a tuturilor vremurilor contra naționaliștilor politicieni.

3) Simțământul adânc că toate discursurile rostite sunt de o ne-mai pomenită goliciune declamatorie, cu tot talentul oratoric a d-lui *T. Ionescu* și cu tot talentul literar, al d-lui *Delavrancea*; că acțiunea c pilor mișcării s'a transformat într'o tendință răutăcioasă de politică internă, cu scop de *a atinge prestigiul Suveranului și de lovi în puterea solidă a guvernului*, prezidat de un om serios și la înălțimea împrejurărilor actuale așa de grave.

— Primele două constatări sunt prin ele însăși elocvente. Pentru a treia constatare este nevoie de ceva discuțiune.

Din vrăful declamațiunilor de tot soiul ale patrioților exciusiviști și din declarațiunile chibzuite, făcute de abilul conducător politic ce este d. T. Ionescu, iată spicuite și analizate care ar fi motivele *imperioase* ale intrării noastre în acțiune.

A

«*Trebuie să împiedecăm pe unguri să nimicească floarea tinerimei românești, băgând-o în foc pentru ei, și silind o să lupte contra idealului național*».

Războiul s'a început, anul trecut, pe frontul oriental între armatele austro-ungare și rusești, și în primele rânduri au intrat în luptă românii de dincolo, bravi, căzând și pierind cu eroism!

Dar, în ziua de 21 Iulie 1914, când s'a întrunit la Sinaia, sub președinția regelui Carol I, consiliul de coroană, toată lumea știa că ungurii, în războiul ce se începuse, duc regimentele românești în primele linii de bătae. Pentru ce, însă d. *Tache Ionescu* împreună cu ceilalți naționaliști, au adoptat în acel consiliu, principiul neutralității armate și al neinterferenței ?

Atitudinea pasivității coprindea în sine *renunțarea la toți acei români*, care firește riscau viața lor în duelul cu uriașul număr al soldaților ruși.

Este oare admisibil că d. *Take Ionescu*, împreună cu ceilalți, n'au presimțit *atunci* această urmare fatală a războiului purtat de unguri, la granița unei Români, de care vecinii transcarpatini aveau cuvânt să fie îngrijați ?

Nu ; este imposibil a presupune ipoteza unei asemenea nesimțiri ; și în orice caz s'ar întoarce contra naționaliștilor, cumplit de biciuitoare, întrebarea : pentru ce d. *Take Ionescu* împreună cu ceilalți au îmbrățișat cu unanimitate neutralitatea ; cu alte cuvinte pentru ce au părăsit viețile ostașilor români din armatele austro ungare și astăzi tot d-lor deplâng soarta lor ?

Românii din Basarabia au fost luați de armatele rusești ca să lupte în Bucovina, în Galția, în Polonia. Câți din ei n'or fi murit, luptând contra românilor din Austro-Ungaria? *Si în care scop s'au dus la moarte românii basarabeni?* Ce ideal național, ce iubire de patrie le-a înarmat brațul ?

Ei, *sărmanii*, au luptat numai pentru *victoria rusească*, adică pentru *mărirea pericolului imperialismului slav*, pentru *adâncirea mormântului Basarabiei*, pentru *sugrumarea viitorului statului român, centru al românismului!*

S'a scurs din ochii naționaliștilor o lacrimă, o picătură de lacrimă? Eșit-a din inima lor, pentru moldovenii basarabeni, un cuvânt de alinare, o fărâșă de înduioșare?...

Brutalizată, oprimată, chinuită, însângerată, românimea de dincolo de Carpați, avea, totuși, de ce să lupte ; avea să lupte pentru afirmarea, păstrarea și consolidarea unei naționalități trează de peste 1000 de ani, viguroasă, vorbind graiul românesc, citind gazete românești, ascultând predică românească, având deputați români în parlament, posedând o vie cultură românească, sorbind cu nesațiu *operile românești* ale poeților și prozatorilor ardeleni.

Pe când românimea de peste Prut, cufundată în tăcere și uitare, *cu sufletul sterilizat* de orice avânt românesc prin metoda teroristă a regimului absolutist, n'avea să se lupte decât pentru *triumful dominațiunii* care îi *stârpește*, decât pentru *întărirea* Guberniei oprimate din Basarabia !

— În cuget curat adevărul neprihănit sună altfel de cum îl strigă naționaliștii ! Nici un moment nu este imperioasă pentru noi *lupta alături* de ruși, alături de imperiul țarist, de panslavismul cu-

ceritor, de imensitatea incultă și mai ales contra germanilor civilizați și culți, după urma cărora am avut foloase incalculabile în organizarea și dezvoltarea statului român !

B

«Imperialismul german care a violat neutralitatea Belgiei, care tinde la dominațiunea și aservirea universală, trebuie combătut în interesul general omenesc și în interesul românismului : tema d-lui Take Ionescu.

Cițitorii cunosc acum *) citațiunile din operele franceze, premiate de Academia franceză, în care se face observațiunea că există în lume și pe aceieaș treaptă un imperialism al statelor mari : imperialismul britanic (englez), imperialismul german, imperialismul rusesc, imperialismul american, imperialismul japonez. care toate tind la egemonie și supremație ; că, în special, imperialismul german este de esență economică. bazat pe o dezvoltare industrială și comercială unică în lume, reclamând cu necesitate ineluctabilă expansiunea colonială și debrășeri coloniale ; că ideia imperialistă germană este fiica naturală a evoluțiunei economice și a expansiunei pacifice (cuvintele proprii din volumul lui M. Lair premiat de Academia franceză) ; pe când imperialismul panslavist al forței militare rusești și al statului amorf, neorganizat, necivilizat, consfătuie o amenințare directă contra libertății politice a țărilor și contra civilizațiunei democratice europenești.

— Pentru istoricii serioși, pentru oamenii de știință, pentru observatorii culți și bine informați, cesiunea nu suferă discuțiune, — bine înțeles nu ne referim la actuala judecată subiectivă a reprezentanților țărilor beligerante, fiindcă ura și pasiunea, deslănțuite de urmările firești ale teribilului măcel, le suprimă după legile firei omenesti imparțialitatea și criteriul lor obiectiv.

Frazele șorăitoare întrebuintate de d. Take Ionescu nu pot să aibă altă valoare decât aceea pe care o au declarațiunile politice ale unui șef de opoziție, fără răspunderea situațiunei !

Insuș d. Take Ionescu nu și va închipui, cu seriozitate, că se vor găsi mulți naivi să creadă că, de ar fi fost d-sa la guvern în actualele împrejurări, și-ar fi permis să manifeste o iotă din credințele sale sau să lanseze una din invectivele debitate de d-sa până astăzi !

Căci, altmintreli, sau am fi fost siliți să intrăm imediat în acțiune din toamna trecută — și rezultatele războiului de acum, examinate la lumina faptelor reale petrecute. vădesc dezastrele complete în care am fi căzut ! — sau șeful guvernului ar fi debarcat din corabia guvernamentală pe d. T. Ionescu, așa după cum d. Ionescu a silit pe d. Filipescu să debarcheze, pe timpul conflictului cu Bul-

*) A se vedea capitolul I «Războiul și cultura modernă».

garia, și s'ar fi satisfăcut adevăratele interese ale României. În direcția posibilităților, și fără concursul d-lui Ionescu, precum guvernul *Maiorescu*, a satisfăcut în mod splendid aceste interese, în direcția posibilităților, fără concursul d-lui Filipescu, care svârlea cu piciorul în tolba caracaleanului cusută cu petecul *Silistrei*, pe când d. *T. Maiorescu*, știind a se folosi de momente, pregătea congresul dela București, atât de înălțător pentru prestigiul țării!

II

— *Violațiunea neutralității belgiene nu aparține definitiv judecării prezentului.* Cestiunea cuprinde mai mult decât simplitatea aparenței. *Romanii* sunt autorii *maximei de drept public* „salus populi (rei publicae) suprema lex esto“ care se traduce în limbajul juridic astfel: *«Toate legile particulare trebuiesc înfrânte când este vorba de a salva patria»*. Cu această maximă, între altele, *poporul Roman a cucerit* cu armele lumea veche, și istoria întreagă vorbește cu mândrie de *poporul roman*.

Un șef al galilor (strămoșii direcției francezilor), anume *Brennus* a pronunțat *famosul cuvânt* pe care toate imperiile și statele militare l-au pus în aplicare *«Dreptatea o port eu, în vârful săbiei mele. Lumea este a celui mai brav»*.

Cu sțada mânăită de geniul său extraordinar *Napoleon Bonaparte*, ducând sămânța principiilor revoluționare afirmate de civilizația franceză, a trecut peste hotare, a călcat în picioare țări și state, a supus și cucerit popoare!

Aceste reamintiri nu ținesc la nici o justificare teoretică a arbitrariului, a violenței, a ruperei tractatelor; ele trebuiesc numai să servească la o justă apreclare istorică și sunt menite a desmetici vorbăria uitucă sau ignorantă.

Intre particulari și pentru rezolvarea conflictelor de interese un principiu fundamental de drept pozitiv cere ca justiția să fie împărțită de judecători, iar nu să fie căpătată prin forța particulară a fiecăruia. Intre națiuni principiul este contrar: *forța decide, adică soarta armatelor*, de aceea armata este în toate țările, chiar astăzi, o instituție națională.

Germania, aflându-se într'o situațiune inextricabilă, cum am demonstrat în precedentul studiu ce am publicat ¹⁾, a declarat formal războiul (*pe care în mod virtual Rusia l'a determinat prin atitudinea ei în Balcani și prin mobilizarea armatelor sale în timpul tratativelor preliminare de conciliațiune*) și a violat neutralitatea Belgiei, după ce mai întâi însă a prevenit suveranitatea politică a statului belgian, s'a angajat a respecta integritatea teritorială și a repara toate daunele cășunate printră trecerea trupelor sale.

Că Belgia — fie că era sau nu angajată prin tractat secret cu Anglia și fie că simțea or nu o simpatie pentru Franța — s'a împo-

1) Vezi broșura *«Politica externă a României și atitudinea Români în Conflictul european»*.